

Οι Οικονομικές εξελίξεις

Κατά τον 19^ο αιώνα:

Ναυτιλία, Εθνικά κτήματα, Ορυχεία, Τράπεζες.

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαгиότιτλους

2. Η εμπορική ναυτιλία

Στη διάρκεια του 18ου αιώνα, παρατηρήθηκε σημαντική ναυτιλιακή και εμπορική δραστηριότητα σε πολλές παραλιακές περιοχές του ελληνικού χώρου και σε νησιά. Η δραστηριότητα αυτή ευνοήθηκε από διάφορες συγκυρίες, και ιδιαίτερα από την έξοδο της Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα και το εμπόριο που αναπτύχθηκε στα λιμάνια της περιοχής (λ.χ. στην Οδησσό) και της Μεσογείου. Με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τα χριστιανικά -ελληνικά- πλοία προστατεύονταν από τη ρωσική ισχύ και έτσι ευνοήθηκε η ραγδαία ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους. Λίγο αργότερα, με τη Γαλλική Επανάσταση και τους Ναπολεόντειους πολέμους, ευνοήθηκε ιδιαίτερα η ελληνική ναυτιλία. Η διάσπαση του ηπειρωτικού αποκλεισμού, τον οποίο είχε επιβάλει το αγγλικό ναυτικό στα γαλλικά λιμάνια, έφερε μεγάλα κέρδη, ενώ ταυτόχρονα η εξαφάνιση των γαλλικών πλοίων από την Ανατολική Μεσόγειο δημιούργησε κενά, που έσπευσαν να εκμεταλλευτούν οι Έλληνες.

Ακολούθησαν δύσκολα χρόνια, με αποκορύφωμα τη δεκαετία της Ελληνικής Επανάστασης (1821-1830). Στη διάρκεια των συγκρούσεων, ο ελληνικός εμπορικός στόλος μετατράπηκε σε πολεμικό, οι δρόμοι του εμπορίου έκλεισαν και τα παραδοσιακά ναυτικά κέντρα γνώρισαν την καταστροφή (Ψαρά, Γαλαξίδι) ή την παρακμή. Από την ακμάζουσα προεπαναστατική ναυτιλία απέμειναν λίγα πράγματα. Το κυριότερο από αυτά ήταν η προδιάθεση για τη θάλασσα και η γνώση των ναυτικών υποθέσεων.

Πήν από την
Επανάσταση
του 1821-
παράγοντες
ανάπτυξης :
α. Συνθήκη
Κιουτσούκ -
Καϊναρτζή (1774)
β. Ναπολεόντειοι
Πόλεμοι

Στη διάρκεια της
Επανάστασης του
1821
αίτια παρακμής

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαгиότιτλους

Στο ελληνικό κράτος, στη θέση των παλιών κέντρων που παρήκμασαν, αναδείχθηκαν νέα. Το πιο σημαντικό απ' αυτά ήταν η Σύρος, η οποία στη διάρκεια της Επανάστασης δέχθηκε κύματα προσφύγων, κυρίως από τη Χίο. Η στρατηγική θέση του νησιού, στο κέντρο του Αιγαίου και πάνω ακριβώς στις διαδρομές που συνέδεαν τα Στενά και τη Μαύρη Θάλασσα με τους μεσογειακούς δρόμους του εμπορίου, συνέβαλε στη δημιουργία ισχυρότατου -όχι μόνο για τα ελληνικά μέτρα- ναυτιλιακού κέντρου. Στην ανάπτυξη αυτή σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η δυναμική παρουσία και δραστηριότητα των ελληνικών παροικιών στα κυριότερα εμπορικά κέντρα της περιοχής: στα λιμάνια της Νότιας Ρωσίας, στις εκβολές του Δούναβη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και αργότερα στην Αίγυπτο.

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα, η ελληνική ναυτιλία, παρά τις περιόδους κρίσης που πέρασε και παρά τον ανταγωνισμό των υψηλού κόστους και τεχνικών απαιτήσεων ατμοπλοίων, ακολούθησε ανοδική πορεία. Ο αριθμός και η χωρητικότητα των πλοίων της δεν έπαυαν να αυξάνουν. Το 1840 τα ελληνικά πλοία είχαν συνολική χωρητικότητα 100.000 τόνους, ενώ το 1866 ξεπερνούσαν τους 300.000 τόνους. Η ανάπτυξη αυτή δεν ήταν αυτονόητη. Υπήρξαν έντονες αυξομειώσεις στην περίοδο κατά την οποία τα ελληνικά ιστιοφόρα αντικαταστάθηκαν από ατμόπλοια. Το ίδιο χρονικό διάστημα πολλά από τα εθνικά δημόσια έργα έγιναν για την εξυπηρέτηση της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Κατασκευάστηκαν λιμάνια και δημιουργήθηκε ένα σύστημα φάρων, που έκανε πολύ ασφαλέστερη τη ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες.

Μετά την
Επανάσταση
του 1821
Νέα εμπορικά
κέντρα : Σύρος

Η ανάπτυξη της
ελληνικής
ναυτιλίας κατά
το 19^ο αιώνα

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαгиότιτλους

Οι πρωτοβουλίες και οι συγκροτημένες προσπάθειες για την είσοδο της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού ξεκίνησαν μετά τα μέσα του 19ου αιώνα. Τα κεφάλαια που χρειάζονταν για την κατασκευή ή την αγορά και τη συντήρηση των ατμοπλοίων ήταν σημαντικά, με αποτέλεσμα να ανατραπούν οι παραδοσιακές εφοπλιστικές σχέσεις που ίσχυαν για τα ιστιοφόρα και να αναζητηθούν κεφάλαια μέσω εταιρειών και ισχυρών επιχειρηματικών σχημάτων. Το κράτος, οι τράπεζες (η Εθνική Τράπεζα ιδιαίτερα) και οι εκτός συνόρων ομογενείς συμμετείχαν ενεργά σ' αυτές τις πρωτοβουλίες. Παρ' όλα αυτά, η περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων και ο αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος ανέστειλαν την ανάπτυξη της ελληνικής ατμοπλοΐας. Η παρουσία της άρχισε να γίνεται αισθητή μόλις την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα. Τα 97 ελληνικά ατμόπλοια του 1890 έγιναν 191 το 1901 και 389 το 1912. Η ανάπτυξη αυτή στηρίχθηκε στην κυριαρχία Ελλήνων επιχειρηματιών στις μεταφορές στην περιοχή του Δέλτα του Δούναβη αλλά και στην κίνηση στο ίδιο το ποτάμι.

Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος, οι καταστροφές που προκάλεσε αλλά και οι μεγάλες οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που έφερε στα κράτη του Ευξείνου Πόντου, μετέβαλαν για μια ακόμη φορά τα δεδομένα. Το 1919 ο ελληνικός εμπορικός στόλος είχε υποδιπλασιαστεί, σε σχέση με το 1914. Στην ουσία χρειάστηκε μια νέα αρχή.

Η εμφάνιση και η ανάπτυξη της ατμοπλοΐας

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος : καταστροφή της ελ. ναυτιλίας

Η δραστηριότητα αυτή ευνοήθηκε από διάφορες **συγκυρίες** :

1. και ιδιαίτερα από την έξοδο της **Ρωσίας** στη **Μαύρη Θάλασσα** και → το **εμπόριο** που αναπτύχθηκε στα **λιμάνια** της **περιοχής** (λ.χ. στην **Οδησσό**) και της **Μεσογείου**.

2. Με τη συνθήκη του **Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774)** μεταξύ της **Ρωσίας** και της **Οθωμανικής αυτοκρατορίας**,
✓ τα **χριστιανικά - ελληνικά- πλοία** προστατεύονταν από τη **ρωσική ισχύ**
✓ και έτσι ευνοήθηκε η **ραγδαία ανάπτυξη** των **δραστηριοτήτων** τους.

3. Λίγο αργότερα, με τη **Γαλλική Επανάσταση** και τους **Ναπολεόντειους πολέμους**, ευνοήθηκε ιδιαίτερα η **ελληνική ναυτιλία**.
↳ Η διάσπαση του **ηπειρωτικού αποκλεισμού**, τον οποίο είχε επιβάλει το **αγγλικό ναυτικό** στα **γαλλικά λιμάνια**, έφερνε **μεγάλα κέρδη**,
↳ ενώ ταυτόχρονα η **εξαφάνιση** των **γαλλικών πλοίων** από την **Ανατολική Μεσόγειο** δημιούργησε **κενά**, που έσπευσαν να **εκμεταλλευτούν** οι **Έλληνες**.

Ακολούθησαν **δύσκολα χρόνια**, με **αποκορύφωμα** τη δεκαετία της **Ελληνικής Επανάστασης** (1821-1830). **ΑΙΤΙΑ:**

1. Στη διάρκεια των συγκρούσεων,:

- ο ελληνικός εμπορικός στόλος μετατράπηκε σε πολεμικό,

2. έκλεισαν:

- οι δρόμοι του εμπορίου

3. και τα παραδοσιακά ναυτικά κέντρα:

- γνώρισαν την καταστροφή (Ψαρά, Γαλαξίδι)
- ή την παρακμή.

4. Από την ακμάζουσα προεπαναστατική ναυτιλία απέμειναν λίγα πράγματα:

- Το κυριότερο από αυτά ήταν η προδιάθεση
- για τη θάλασσα και η γνώση των ναυτικών υποθέσεων.

Μετά το 1830, στο ελεύθερο ελληνικό κράτος

- στη θέση των παλιών κέντρων που παρήκμασαν, αναδείχθηκαν νέα.

Το πιο σημαντικό απ' αυτά ήταν η Σύρος:

- η οποία στη διάρκεια της Επανάστασης δέχθηκε **κύματα προσφύγων**, κυρίως από τη **Χίο**.
- Η **στρατηγική θέση** του νησιού, στο κέντρο του **Αιγαίου** και πάνω ακριβώς στις **διαδρομές** που συνέδεαν τα **Στενά** και τη **Μαύρη Θάλασσα** με τους **μεσογειακούς δρόμους** του εμπορίου, συνέβαλε στη δημιουργία **ισχυρότατου** -όχι μόνο για τα ελληνικά μέτρα- **ναυτιλιακού κέντρου**.
- Στην ανάπτυξη αυτή σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η δυναμική παρουσία και δραστηριότητα των **ελληνικών παροικιών** στα κυριότερα εμπορικά κέντρα της περιοχής: **στα λιμάνια της Νότιας Ρωσίας, στις εκβολές του Δούναβη, στην Κων/πολη, στη Σμύρνη και αργότερα στην Αίγυπτο.**

ΑΝΟΔΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ ΤΟ 19^Ο ΑΙΩΝΑ

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα, η ελληνική ναυτιλία,

↳ παρά τις **περιόδους κρίσης** που πέρασε και

↳ παρά τον **ανταγωνισμό** των υψηλού κόστους και τεχνικών απαιτήσεων ατμοπλοίων, ↓

ακολούθησε **ανοδική πορεία**.

Ο **αριθμός** και η **χωρητικότητα** των **πλοίων** της δεν έπαυαν να **αυξάνουν**.

✓ Το **1840** τα ελληνικά πλοία είχαν συνολική χωρητικότητα **100.000 τόνους**,

✓ ενώ το **1866** ξεπερνούσαν τους **300.000 τόνους**.

Η ανάπτυξη αυτή δεν ήταν αυτονόητη.

Υπήρξαν έντονες αυξομειώσεις στην περίοδο κατά την οποία τα **ελληνικά ιστιοφόρα αντικαταστάθηκαν** από **ατμόπλοια**.

ΕΡΓΑ ΥΠΟΔΟΜΗΣ. Το ίδιο χρονικό διάστημα πολλά από τα **εθνικά δημόσια έργα** έγιναν για την **εξυπηρέτηση** της **ναυτιλιακής δραστηριότητας**.

■ Κατασκευάστηκαν **λιμάνια**

■ και δημιουργήθηκε ένα **σύστημα φάρων**,

που έκανε πολύ **ασφαλέστερη** τη **ναυσιπλοΐα** στις **ελληνικές θάλασσες**.

Η ελληνική ναυτιλία στην εποχή του ατμού (μέσα 19ου αιώνα).

Οι πρωτοβουλίες και οι συγκροτημένες προσπάθειες για την είσοδο της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού ξεκίνησαν μετά τα μέσα του 19ου αιώνα.

Τα κεφάλαια που χρειάζονταν για την κατασκευή ή την αγορά και τη συντήρηση των ατμοπλοίων ήταν **σημαντικά**, ➔ με αποτέλεσμα

➡ να ανατραπούν οι παραδοσιακές εφοπλιστικές σχέσεις που ίσχυαν για τα **ιστιοφόρα**

➡ και να αναζητηθούν κεφάλαια

- μέσω εταιρειών

- και ισχυρών επιχειρηματικών σχημάτων.

Συμμετείχαν ενεργά σ' αυτές τις πρωτοβουλίες:

1. Το κράτος,
2. οι τράπεζες (η Εθνική Τράπεζα ιδιαίτερα)
3. και οι εκτός συνόρων ομογενείς.

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ. Παρ' όλα αυτά,

- ✓ η περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων

- ✓ και ο αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος

ανέστειλαν την ανάπτυξη της ελληνικής ατμοπλοΐας.

3. Η διανομή των εθνικών κτημάτων

Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητα του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης).

Εθνικές γαίες
(οφεισμός)

Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώς δικαίως». Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησής τους. Η έκταση των γαιών αυτών μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση, καθώς το σχετικό με την έγγραφη ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν περίπλοκο, όπως και οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων. Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

Εθνικές γαίες :
χρήσεις -έκταση

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιοτίτλους

Η διανομή των «εθνικών γαιών», αν και αποτελούσε γενική επιθυμία, συναντούσε πολλά προβλήματα στην πράξη. Πολλοί από τους καλλιεργητές των κτημάτων αυτών είχαν δικαιώματα εκμετάλλευσης της γης από τα προεπαναστατικά χρόνια. Καλλιεργούσαν δηλαδή για πολλές γενιές τα χωράφια, αποδίδοντας ένα ποσοστό (περίπου 15%) στον κατ' όνομα ιδιοκτήτη, καθώς και το φόρο επί της παραγωγής, τη δεκάτη. Οποιοδήποτε είχαν ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας πάνω στη γη και ήταν δύσκολο για το κράτος να τους ζητήσει να την εξαγοράσουν καταβάλλοντας υψηλό τίμημα. Η εξαγορά, εξάλλου, προϋπέθετε και ξενάθαρτους τίτλους ιδιοκτησίας, προσδιορισμό δηλαδή του προς εξαγορά αντικειμένου, πράγμα που ήταν ανύπαρκτο στον οθωμανικό χώρο, όπου υπήρχαν συνήθως επάλληλα δικαιώματα επί της γης*.

προβλήματα της
διανομής των
εθνικών γαιών

Από την άλλη πλευρά, στη Στερεά Ελλάδα, ένα σημαντικό τμήμα των εθνικών γαιών, που δεν ήταν υπό τον έλεγχο των επαναστατών στο τέλος του πολέμου, πέρασαν άμεσα στα χέρια ιδιωτών με απευθείας εξαγορά από τους οθωμανούς ιδιοκτήτες τους, σε χαμηλή μάλιστα τιμή. Έτσι, το κράτος έχανε την ευκαιρία της διαμεσολάβησης και της αποκόμισης προσόδων. Δεν ήταν επίσης σπάνιες οι καταπατήσεις, ιδιαίτερα σε εποχές ταραχών και κρίσης, καταπατήσεις που δύσκολα μπορούσαν να αποδειχθούν σε εδάφη με αμφισβητούμενα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας. Στο χώρο της έγγιας ιδιοκτησίας, το οθωμανικό δίκαιο διέφερε σημαντικά από το βυζαντινορωμαϊκό, το οποίο υιοθέτησε το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Η προσαρμογή των πραγματικών δεδομένων στη μεταβολή αυτή άφηνε μεγάλα περιθώρια για κάθε είδους ατασθαλίες.

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιοτίτλους

Γενικότερα όμως, οι τάσεις οδηγούσαν στον πολυτεμαχισμό των εθνικών γαιών σε μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες και όχι στη συγκέντρωση μεγάλων κτημάτων στα χέρια λίγων κεφαλαιούχων. Αυτό ίσως να οφειλόταν στην έλλειψη μεγάλων κεφαλαίων αλλά και στην τάση απόκτησης ακίνητης περιουσίας στις πόλεις, στην Αθήνα ιδιαίτερα. Η απόκτηση μεγάλης έγγειας ιδιοκτησίας δεν ήταν στις προθέσεις των πλουσίων, γεγονός που άμβλυσε τις αντιθέσεις και δεν επέτρεψε να αναπτυχθούν σημαντικές κοινωνικές εντάσεις γύρω από το πρόβλημα των εθνικών γαιών. Ταυτόχρονα, η δημιουργία μικρών ιδιοκτησιών, ευπρόσβλητων στις κρίσεις, έκθετων στις διαθέσεις της αγοράς και στις φορολογικές πιέσεις, ευνόησε την ανάπτυξη ενός συστήματος πολιτικής προστασίας: οι τοπικοί πολιτευτές αναλάμβαναν να περιορίσουν τις ασκούμενες πιέσεις, παρεμβαίνοντας στους κυβερνητικούς μηχανισμούς του κράτους. Επρόκειτο για ένα ρόλο ανάλογο μ' εκείνον των προεστών κατά την προεπαναστατική περίοδο.

**Ο πολυτεμαχισμός
της γης :
αίτια και
συνέπειες**

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιοτίτλους

Η οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος έγινε με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871. Στόχος των νομοθετημάτων ήταν να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους. Ταυτόχρονα, το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα, που θα έδιναν μια ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο. Οι στόχοι ήταν αντιφατικοί και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. Από το 1870 ως το 1911 διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, πράγμα που δείχνει ότι οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος. Πρέπει να επισημανθεί ότι για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδεντρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών.

Επρόκειτο όμως για σημαντική διανομή καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870. Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών πληρώθηκε τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

Η διανομή γης
1870-71 :
στόχοι,

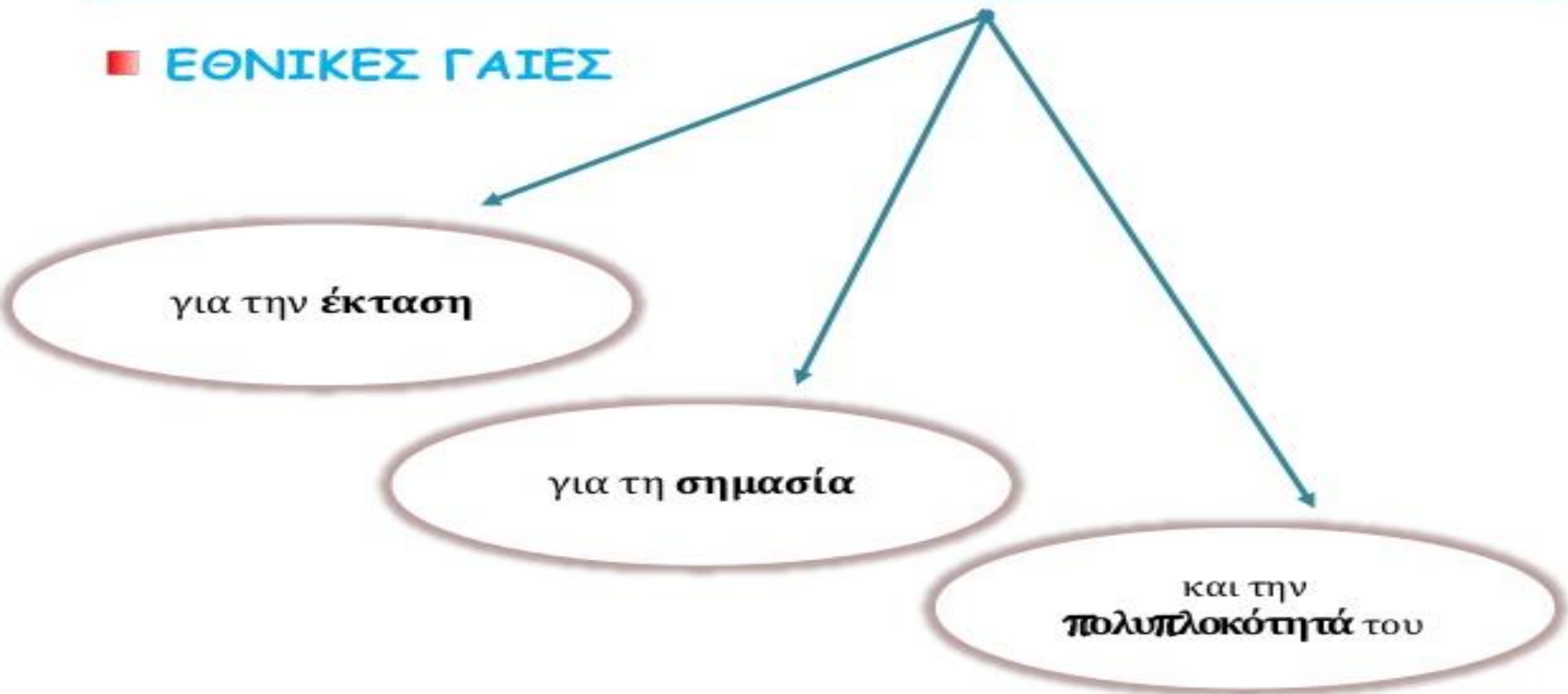
ρυθμίσεις,

αποτελέσματα

αποτελέσματα

Από τα πολλά **προβλήματα** που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε το ζήτημα των «**εθνικών γαιών**»:

■ ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΑΙΕΣ

■ ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΑΙΕΣ: ΟΡΙΣΜΟΣ

- Η γη αυτή ανήκε,
 - ☐ ως ιδιοκτησία
 - ☐ ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης):
 - ➡ είτε στο **οθωμανικό δημόσιο**
 - ➡ είτε σε **μουσουλμανικά ιδρύματα**
 - ➡ είτε σε **ιδιώτες**.

«Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους.

Στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Το καθεστώς της γης

Η οθωμανική οικονομία ήταν κυρίως **αγροτική**. Υπήρχαν:

η κρατική γη
Η περισσότερη γη ήταν κρατική, ανήκε δηλαδή στο σουλτάνο.

τα βακούφια
Ήταν περιουσίες (γη, σπίτια, μαγαζιά, χρήματα κ.ά.) αφιερωμένες σε έναν κοινωνικό σκοπό. Τα βακούφια θεωρούνταν αφιερωμένα στο Θεό και το κράτος δεν μπορούσε να τα κάνει δικά του (να τα δημεύσει).

η ιδιωτική γη
Πολλοί λίγοι υπήκοοι του σουλτάνου είχαν δική τους γη. Συνήθως τους την έδινε ο σουλτάνος ως αμοιβή για τις υπηρεσίες τους.

Χαρακτικό με ένα χριστιανό αγρότη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία από το βιβλίο «Οι Περιηγήσεις και τα ταξίδια του Νικολά ντε Νικολάι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία» (1577).

Η Μονή Εσφιγμένου στο Άγιο Όρος. Από τα μέσα του 16ου αιώνα πολλά ορθόδοξα μοναστήρια πληρώνουν στο οθωμανικό κράτος ένα ποσό και κάνουν την περιουσία τους βακούφι. Έτσι το οθωμανικό κράτος δεν μπορεί να την πάρει. Τα μοναστήρια στο Άγιο Όρος είχαν πολλά βακούφια.

■ ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΑΙΕΣ: ΧΡΗΣΕΙΣ-ΕΚΤΑΣΗ

Οι περιουσίες
αυτές περιήλθαν
στην **κυριότητα**
του ελληνικού
κράτους

«επαναστατικό
δικαίω».

Για τις ελληνικές **επαναστατικές** κυβερνήσεις αποτέλεσαν το **πρώτο** και, ουσιαστικά, το **μόνο κεφάλαιο** στη διάρκεια του πολέμου,

γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν:

- ◆ ως υποθήκη για τη **σύναψη δανείων**
- ◆ ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, → μέσω της **εκποίησης** τους.

Η έκταση των γαιών αυτών μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση:

- * καθώς το σχετικό με την έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν **περίπλοκο**,
- * όπως και οι **μηχανισμοί απογραφής** των περιουσιακών στοιχείων.

Υπολογίζεται ότι η **έκταση** των **εθνικών κτημάτων** ανερχόταν χονδρικά σε **4.000.000** έως **5.000.000 στρέμματα**.

■ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΓΑΙΩΝ (1)

Η διανομή των «εθνικών γαιών», αν και αποτελούσε γενική επιθυμία, συναντούσε πολλά προβλήματα στην πράξη.

Πολλοί από τους καλλιεργητές των κτημάτων αυτών είχαν δικαιώματα εκμετάλλευσης της γης από τα προεπαναστατικά χρόνια.

★ Καλλιεργούσαν δηλαδή για πολλές γενιές τα χωράφια,

★ αποδίδοντας:

- ένα ποσοστό (περίπου **15%**) στον κατ' όνομα ιδιοκτήτη,
- καθώς και το φόρο επί της παραγωγής, τη **δεκάτη**.

★ Οπωσδήποτε είχαν **ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας** πάνω στη γη

★ και ήταν δύσκολο για το κράτος να τους ζητήσει να την **εξαγοράσουν** καταβάλλοντας **υψηλό τίμημα**.

Η εξαγορά, εξάλλου, προϋπέθετε και **ξεκάθαρους τίτλους ιδιοκτησίας**, προσδιορισμό δηλαδή του προς εξαγορά αντικειμένου,

✓ πράγμα που ήταν **ανύπαρκτο** στον οθωμανικό χώρο,

✓ όπου υπήρχαν συνήθως **επάλληλα δικαιώματα επί της γης***.

■ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΓΑΙΩΝ (2)

- ❑ Από την άλλη πλευρά, στη Στερεά Ελλάδα, ένα σημαντικό τμήμα των εθνικών γαιών, που **δεν** ήταν υπό τον **έλεγχο** των **επαναστατών** στο τέλος του πολέμου, **πέρασαν άμεσα στα χέρια ιδιωτών**
 - ✓ με απευθείας εξαγορά από τους οθωμανούς ιδιοκτήτες τους, σε χαμηλή μάλιστα τιμή.
 - ✓ Έτσι, το κράτος έχανε την ευκαιρία της διαμεσολάβησης και της αποκόμισης προσόδων
- ❑ Δεν ήταν επίσης σπάνιες οι καταπατήσεις,
 - ✓ ιδιαίτερα σε εποχές ταραχών και κρίσης,
 - ✓ καταπατήσεις που δύσκολα μπορούσαν να αποδειχθούν σε εδάφη με αμφισβητούμενα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας.
- ❑ Στο χώρο της **έγγειας ιδιοκτησίας**,
 - ✓ το οθωμανικό δίκαιο διέφερε σημαντικά
 - ✓ από το βυζαντινορωμαϊκό, το οποίο υιοθέτησε το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Η προσαρμογή των πραγματικών δεδομένων στη μεταβολή αυτή άφηνε μεγάλα περιθώρια για κάθε είδους **ατασθαλίες**.

► Σκοποί
δραστηριοτήτων

4. Η εκμετάλλευση των ορυχείων

Η απουσία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα περιόριζε το ενδιαφέρον για εκμετάλλευση του υπεδάφους. Οι δραστηριότητες στο χώρο αυτό είτε αποσκοπούσαν σε εξαγωγές, είτε στην εξυπηρέτηση των περιορισμένων τοπικών αναγκών. Για τις τελευταίες, οι δραστηριότητες των λατομείων και η παραγωγή οικοδομικών υλικών είχαν τον πρώτο λόγο. Για τις εξαγωγές, το βάρος έπεσε σε μεταλλευτικά προϊόντα που τα ισχυρά βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης χρησιμοποιούσαν ως πρώτες ύλες στη μεταλλουργία τους. Τα προϊόντα αυτά εξαγόταναν ακατέργαστα, σε μορφή μεταλλεύματος, ή μετά από στοιχειώδη μόνο επεξεργασία.

Η Ελλάδα, έστω και στις περιορισμένες διαστάσεις της του 19ου αιώνα, είχε ικανοποιητική ποικιλία κοιτασμάτων, συνήθως όμως σε μικρές ποσότητες. Η ενθάρρυνση της μεθοδικής τους εκμετάλλευσης στις αρχές της δεκαετίας του 1860 με νομοθεσία που επέτρεπε την «εγκχώρηση» μεταλλευτικών δικαιωμάτων με ευνοϊκούς όρους, προκάλεσε τη ραγδαία εξέλιξη του κλάδου. Την ίδια εποχή το ενδιαφέρον για μεταλλευτικά και οικοδομικά υλικά είχε ενισχυθεί εξαιτίας διαφόρων συγκυριών, όπως ήταν π.χ. τα έργα για τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ (έργο που ολοκληρώθηκε το 1869) αλλά και το ίδιο το άνοιγμα της διώρυγας, που αναβάθμισε συνολικά την Ανατολική Μεσόγειο.

στόχοι

Παράγοντες
ανάπτυξης

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιοτίτλους

Προσοχή!
Εντάσσονται
στο εξαγωγικό
εμπόριο,
κεφ. Β1

Η πιο γνωστή περιοχή μεταλλευτικής δραστηριότητας υπήρξε, όπως και στην αρχαιότητα, το Λαύριο. Το 1866 άρχισε εκεί τις εργασίες της μία γαλλο-ιταλική εταιρεία (Σερπιέρι-Ρου) με στόχο την εξαγωγή μεταλλεύματος όχι μόνο από τα υπόγεια κοιτάσματα αλλά και από τις «σκωρίες», τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί εκεί στη διάρκεια των αιώνων εκμετάλλευσης των ορυχείων κατά την αρχαιότητα. Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από αυτά τα κατάλοιπα. Η εξόρυξη αργύρου και μολύβδου γνώρισε σημαντική άνθηση και πρόσθεσε στις ελληνικές εξαγωγές προϊόντα αξίας πολλών εκατομμυρίων δραχμών.

Λαύριο

Από τις άλλες εκμεταλλεύσεις ξεχώριζαν εκείνες της Μήλου (θειάφι), της Νάξου (σμίριδα) και της Θήρας (θηραϊκή γη*, που χρησιμοποιήθηκε ως οικοδομικό υλικό σε μεγάλα έργα). Με την οικοδομική ανάπτυξη που γνώρισε η χώρα μετά τη δεκαετία του 1870, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο νέα υλικά, όπως το μάρμαρο. Η αξιοποίηση των θαυμάσιων μαρμάρων που διέθετε η χώρα πήρε σημαντικές διαστάσεις κατά τα τέλη του 19ου αιώνα.

Άλλες περιοχές
μάρμαρα

Σ' αυτήν την κατηγορία οικονομικής δραστηριότητας μπορούμε να εντάξουμε και τις αλυκές, πηγή σημαντικών δημοσίων εσόδων κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα.

αλυκές

■ ΣΚΟΠΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Η απουσία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα περιόριζε το ενδιαφέρον για εκμετάλλευση του υπεδάφους. Οι δραστηριότητες στο χώρο αυτό αποσκοπούσαν:

1. είτε στην εξυπηρέτηση των περιορισμένων τοπικών αναγκών.

οι δραστηριότητες των λατομείων

και η **παραγωγή οικοδομικών υλικών** είχαν τον πρώτο λόγο.

2. είτε σε εξαγωγές. Το βάρος έπεσε σε μεταλλευτικά προϊόντα που τα ισχυρά βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης χρησιμοποιούσαν ως πρώτες ύλες στη μεταλλουργία τους.

Τα προϊόντα αυτά εξάγονταν ακατέργαστα, σε μορφή μεταλλεύματος,

ή μετά από **στοιχειώδη** μόνο επεξεργασία.

■ ΛΟΓΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 1860

Η Ελλάδα, έστω και στις περιορισμένες διαστάσεις της του 19ου αιώνα, είχε ικανοποιητική ποικιλία κοιτασμάτων, συνήθως όμως σε μικρές ποσότητες.

A. Η ενθάρρυνση της μεθοδικής τους εκμετάλλευσης στις αρχές της δεκαετίας του 1860 με νομοθεσία που επέτρεπε την «εκχώρηση» μεταλλευτικών δικαιωμάτων με ευνοϊκούς όρους, ➔ προκάλεσε τη ραγδαία εξέλιξη του κλάδου.

B. Την ίδια εποχή το ενδιαφέρον για μεταλλευτικά και οικοδομικά υλικά είχε ενισχυθεί εξαιτίας διαφόρων συγκυριών, όπως ήταν:

- ✓ π.χ. τα έργα για τη **διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ** (έργο που ολοκληρώθηκε το **1869**)
- ✓ αλλά και το **ίδιο το άνοιγμα της διώρυγας**, που αναβάθμισε συνολικά την Ανατολική Μεσόγειο.

■ ΛΑΥΡΙΟ-ΣΕΡΠΙΕΡΙ ΡΟΥ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Η πιο γνωστή περιοχή μεταλλευτικής δραστηριότητας υπήρξε, όπως και στην αρχαιότητα, το **Λαύριο**. Το **1866** άρχισε εκεί τις εργασίες της μία **γαλλο-ιταλική εταιρεία (Σερπιέρι-Ρου)** με στόχο την **εξαγωγή μεταλλεύματος**:

1. όχι μόνο από τα υπόγεια κοιτάσματα
2. αλλά και από τις « σκωρίες », τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί εκεί στη διάρκεια των αιώνων εκμετάλλευσης των ορυχείων κατά την αρχαιότητα. Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από αυτά τα κατάλοιπα.
3. Η εξόρυξη αργύρου και μολύβδου γνώρισε σημαντική άνθηση και ➔ πρόσθεσε στις ελληνικές εξαγωγές προϊόντα αξίας πολλών εκατομμυρίων δραχμών.

1. όχι μόνο από τα **υπόγεια κοιτάσματα**

2. αλλά και από τις «**σκωρίες**», τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί εκεί στη διάρκεια των αιώνων εκμετάλλευσης των ορυχείων κατά την αρχαιότητα. Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από αυτά τα κατάλοιπα.

3. Η **εξόρυξη αργύρου και μολύβδου** γνώρισε σημαντική άνθηση και ➔ πρόσθεσε στις **ελληνικές εξαγωγές** προϊόντα αξίας πολλών εκατομμυρίων δραχμών.

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιοτίτλους

5. Η δημιουργία τραπεζικού συστήματος

Με την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, το θέμα της δημιουργίας κεντρικής τράπεζας, αλλά και τραπεζικού συστήματος αντάξιου εκείνων που λειτουργούσαν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, αποτέλεσε κεντρικό σημείο στους κυβερνητικούς σχεδιασμούς. Η ίδρυση τραπεζικών ιδρυμάτων δεν θα εξυπηρετούσε μόνο τις κυβερνητικές ανάγκες, τη διαχείριση του κρατικού δανεισμού, την έκδοση χαρτονομίσματος κ.λπ., αλλά θα έδινε λύση στο χρόνιο πρόβλημα των πιστωτικών αναγκών της οικονομίας. Θα εξασφάλιζε δηλαδή στις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες τα απαραίτητα κεφάλαια με όρους οργανωμένης αγοράς και όχι τοκογλυφίας.

Αναγκαιότητα
ίδρυσης
τραπεζικού
συστήματος

Το πιστωτικό σύστημα της χώρας βρισκόταν πραγματικά, κατά τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας, σε πρωτόγονη κατάσταση. Ήταν συνδεδεμένο με το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων και ιδιαίτερα με τις εξαγωγές της σταφίδας. Οι έμποροι λειτουργούσαν και ως πιστωτές, με τοκογλυφικές διαθέσεις και όρους. Ο δανεισμός κατευθυνόταν, ως επί το πλείστον, προς τους παραγωγούς και δημιουργούσε προϋποθέσεις εκμετάλλευσης, καθώς ουσιαστικά επρόκειτο για έναν τρόπο προαγοράς της επικείμενης παραγωγής, με δυσμενείς για τον παραγωγό όρους. Την ίδια στιγμή άλλοι κλάδοι της παραγωγής στερούνταν των απαραίτητων για την ανάπτυξή τους πιστώσεων, και έτσι περιοριζόνταν οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες. Η κατάσταση αυτή ήταν αντίθετη με τις προθέσεις και τις πολιτικές του κράτους και αποθάρρυνε τα ελληνικά κεφάλαια του εξωτερικού. Οι προσπάθειες για την άρση όλων αυτών των εμποδίων υπήρξαν έντονες και προέρχονταν από πολλές πλευρές. Δεν απέβλεπαν τόσο στην εξάλειψη της τοκογλυφίας, όσο στην παράλληλη δημιουργία ενός πιο σύγχρονου πιστωτικού συστήματος, ικανού να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα ειδικών κοινωνικών ομάδων.

Η κατάσταση
του πιστωτικού
συστήματος τα
πρώτα χρόνια
της
ανεξαρτησίας
τοκογλυφία

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιοτίτλους

Το μεγάλο βήμα έγινε το 1841, με την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας. Τα κεφάλαια για την ίδρυσή της προήλθαν κυρίως από το εξωτερικό, ενώ έντονη ήταν η παρουσία κρατικών παραγόντων στις ιδρυτικές διαδικασίες. Οι κύριοι μέτοχοι της Τράπεζας ήταν ο κεφαλαιούχος Ευνάρδος, το ελληνικό κράτος (20% του αρχικού κεφαλαίου), Έλληνες έμποροι και επιχειρηματίες της διασποράς, ξένες προσωπικότητες από το χώρο της οικονομίας αλλά και της πολιτικής. Θεμελιωτής της και πρώτος διοικητής υπήρξε ο Γεώργιος Σταύρου. Στις επόμενες διευρύνσεις του κεφαλαίου της Τράπεζας άρχισαν να μετέχουν κεφαλαιούχοι, έμποροι κυρίως, του ελληνικού χώρου (Σκουζές, Ράλλης κ.λπ.). Η δραστηριότητά της στα πρώτα στάδια ήταν μάλλον χωρίς σαφή προσανατολισμό, καθώς οι συνθήκες που επικρατούσαν στην ελληνική οικονομία δεν ήταν δυνατόν να αλλάξουν με ταχείς ρυθμούς. Το μεγάλο της πλεονέκτημα και ταυτόχρονα η κύρια πηγή εσόδων της ήταν το εκδοτικό δικαίωμα, η δυνατότητα της να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, χαρτονομίσματα δηλαδή, για λογαριασμό του ελληνικού κράτους. Το τελευταίο μάλιστα ενίσχυε ή και επέβαλλε την κυκλοφορία τους.

Εθνική
Τράπεζα :
ίδρυση (1841) -
μέτοχοι -
δραστηριότητα

Προοδευτικά οι εργασίες της Τράπεζας εξαπλώθηκαν από την Αθήνα στις κύριες επαρχιακές πόλεις (Ερμούπολη 1845, Πάτρα 1846 κ.λπ.), γεγονός που βοήθησε στην αντιμετώπιση των αρνητικών επιρροών που ασκούσε το τοκογλυφικό σύστημα. Η Τράπεζα κέρδισε την εμπιστοσύνη της ελληνικής κοινωνίας, πράγμα που είχε ως συνέπεια τις διαδοχικές διευρύνσεις του μετοχικού της κεφαλαίου. Παρά την εξάπλωση του τραπεζικού συστήματος και την εμφάνιση νέων τραπεζικών ιδρυμάτων, η Εθνική Τράπεζα παρέμεινε για πολλές δεκαετίες το κυρίαρχο τραπεζικό συγκρότημα του ελληνικού χώρου. **αποτελέσματα**

Από τη δεκαετία του 1860 άρχισαν να πολλαπλασιάζονται τα τραπεζικά και ασφαλιστικά ιδρύματα στη χώρα. Τα πιο σημαντικά απ' αυτά ήταν η Ιονική Τράπεζα (ιδρύθηκε το 1839 στα υπό αγγλική κατοχή τότε Ιόνια νησιά), η Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, η Γενική Πιστωτική Τράπεζα, η Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστεως κ.λπ. **Άλλες τράπεζες**

■ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ - ΤΟΚΟΓΛΥΦΙΑ

■ Το πιστωτικό σύστημα της χώρας βρισκόταν πραγματικά, κατά τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας, σε **πρωτόγονη κατάσταση**. → Ήταν συνδεδεμένο με το **εμπόριο των αγροτικών προϊόντων** και ιδιαίτερα με τις εξαγωγές της σταφίδας.

- ◆ Οι **έμποροι** λειτουργούσαν και ως **πιστωτές**, με **τοκογλυφικές διαθέσεις και όρους**. Ο **δανεισμός** κατευθυνόταν, ως επί το πλείστον,
 - προς τους **παραγωγούς**
 - και δημιουργούσε **προϋποθέσεις εκμετάλλευσης**,
 - καθώς ουσιαστικά επρόκειτο για έναν τρόπο **προαγοράς** της **επικείμενης παραγωγής**,
 - με δυσμενείς για τον παραγωγό όρους.
- ◆ Την ίδια στιγμή άλλοι κλάδοι της παραγωγής **στερούνταν** των απαραίτητων για την ανάπτυξή τους πιστώσεων, και έτσι → **περιορίζονταν οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες**.

Η κατάσταση αυτή ήταν αντίθετη με τις προθέσεις και τις πολιτικές του κράτους και αποθάρρυνε τα ελληνικά κεφάλαια του εξωτερικού.

Οι προσπάθειες για την άρση όλων αυτών των εμποδίων:

- ✓ υπήρξαν **έντονες**
- ✓ και προέρχονταν από **πολλές πλευρές**.
- ✓ **Δεν απέβλεπαν:**
 - τόσο στην **εξάλειψη της τοκογλυφίας**,
 - όσο στην παράλληλη δημιουργία ενός πιο **σύγχρονου** πιστωτικού συστήματος, **ικανού να εξυπηρετήσει** τα συμφέροντα ειδικών κοινωνικών ομάδων.

■ ΙΔΡΥΣΗ ΤΡΑΠΕΖΑΣ-ΜΕΤΟΧΟΙ

- ★ Το μεγάλο βήμα έγινε το **1841**, με την ίδρυση της **Εθνικής Τράπεζας**.
- ★ Τα **κεφάλαια** για την ίδρυσή της προήλθαν κυρίως από το **εξωτερικό**,
- ★ ενώ **έντονη** ήταν η **παρουσία κρατικών παραγόντων** στις **ιδρυτικές διαδικασίες**.

- Θεμελιωτής της και **πρώτος διοικητής** υπήρξε ο **Γεώργιος Σταύρου**.
- Στις επόμενες διευρύνσεις του κεφαλαίου της Τράπεζας άρχισαν να μετέχουν **κεφαλαιούχοι, έμποροι** κυρίως, του **ελληνικού χώρου** (Σκουζές, Ράλλης κλπ.).

Η δραστηριότητά της στα πρώτα στάδια:

- ❑ ήταν μάλλον χωρίς σαφή προσανατολισμό,
- ✓ καθώς οι **συνθήκες** που επικρατούσαν στην ελληνική οικονομία **δεν** ήταν δυνατόν να **αλλάξουν** με **ταχείς ρυθμούς**.

Το **μεγάλο** της **πλεονέκτημα** και ταυτόχρονα η κύρια **πηγή εσόδων** της:

- ✓ ήταν το **εκδοτικό δικαίωμα**, η δυνατότητα της να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, χαρτονομίσματα δηλαδή, για λογαριασμό του ελληνικού κράτους.
- ✓ Το τελευταίο μάλιστα ενίσχυε ή και επέβαλλε την κυκλοφορία τους.

◀ Χαρτονόμισμα πεντακοσίων δραχμών που εκδόθηκε από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος στις 30 Μαρτίου του 1841. <http://www.ime.gr/chronos/12/gr/general/gallery/187.html>

■ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Προοδευτικά οι εργασίες της Τράπεζας **εξαπλώθηκαν**

- από την Αθήνα → στις κύριες επαρχιακές πόλεις (**Ερμούπολη 1845, Πάτρα 1846 κ.λπ.**),
- γεγονός που βοήθησε στην **αντιμετώπιση των αρνητικών επιρροών** που ασκούσε το **τοκογλυφικό σύστημα**.

Η Τράπεζα **κέρδισε** την **εμπιστοσύνη** της ελληνικής κοινωνίας,

- πράγμα που είχε ως συνέπεια τις **διαδοχικές διευρύνσεις του μετοχικού της κεφαλαίου**.
- Παρά την εξάπλωση του τραπεζικού συστήματος και την εμφάνιση νέων τραπεζικών ιδρυμάτων, η **Εθνική Τράπεζα** παρέμεινε για πολλές δεκαετίες το **κυρίαρχο τραπεζικό συγκρότημα** του ελληνικού χώρου.

■ ΑΛΛΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Από τη δεκαετία του 1860 άρχισαν να πολλαπλασιάζονται τα **τραπεζικά** και **ασφαλιστικά ιδρύματα** στη χώρα. Τα πιο σημαντικά απ' αυτά ήταν

1. η **Ιονική Τράπεζα** (ιδρύθηκε το 1839 στα υπό αγγλική κατοχή τότε Ιόνια νησιά),

2. η **Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας,**

3. η **Γενική Πιστωτική Τράπεζα,**

4 η **Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστεως** κ.λπ.